

*Головченко О. М.,
д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки
і міжнародних економічних відносин
E-mail: gabiliza@rambler.ru*

*Головченко М. Ф.,
аспірант кафедри теорії та історії держави і права
Міжнародний гуманітарний університет*

ВПЛИВ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ НА СФЕРУ КУЛЬТУРИ В СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Анотація. Розглядається взаємозв'язок економіки і культури в сучасних соціально-економічних системах, проаналізована зміна підходів до культури від непродуктивної області до області нематеріальних активів, визначається роль культурного впливу на економічні процеси, пропонується системний підхід до оцінки даного впливу.

Ключові слова: економічна система, сфера культури, бюджет, економічна кон'юнктура, фінансова загроза, математична формалізація, системний підхід.

Постановка проблеми. Останнім часом в спеціалізованій літературі часто розглядається питання співвідношення економічної організації і культури в сучасному суспільстві. Проте питання їх взаємного впливу і взаємозв'язку на різних етапах економічного розвитку розглянуті явно недостатньо. Метою дослідження є визначення причинно-наслідкового зв'язку у взаєминах «економіка - культура» на сучасному етапі розвитку суспільства і перспективи їх впливу один на одного в різних економічних системах.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема співвідношення економіки і культури в різний час займалися А. Сміт, В. Баумол, В. Боумен, О. Аукруст, Т. Шульц, Р. Беккер, Т. Стюарт. У різні історичні періоди роль культури в економіці мінялася від абсолютно непродуктивної сфери до сукупності нематеріальних активів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В наші дні взаємини економіки і культури досить складні. Причому цей вплив необхідно розглядати в двох аспектах:

По-перше, як впливає сучасна культура на економіку.

По-друге, наскільки культурний інститут суспільства залежить від стану економіки. Культура сьогодні знаходиться в подвійному положенні. З одного боку, важко не визнати значну роль культури в економіці і виробництві. Тема культури

часто присутня в роботах багатьох економістів і політиків. З іншого боку, все це залишається головним чином на словах, на практиці ситуація прямо протилежна. Сьогодні ми спостерігаємо катастрофічний стан установ культури, відсутність фінансування музеїв, бібліотек...

За словами Президента України, на сьогодні 16 тис. сільських клубів і 15 тис. існуючих сільських бібліотек існують "ледве дихаючи". Глава держави висловив упевненість в необхідності провести термінову ревізію регіональних культурних установ, які на сьогоднішній день знаходяться в занепадницькому стані. "Ми знайдемо можливість як їх відремонтувати і запустити. А що стосується бюджету - це вічна проблема і вона завжди буде. Ми повинні вважати, що це пріоритет державної політики", - вважає Президент [1].

Проте, згідно з бюджетом України – 2013, в порівнянні з попереднім 2012 роком зменшені витрати на культуру (з 5 до 2,5 млрд. грн., або на 50%).

Неолібералізм, що затвердився з 1980-х рр. прагне звести культуру до символічної присутності в бюджетних рядках. Бюджетні кошти, як правило, виділяються на культуру в останню чергу, за залишковим принципом, але в разі погіршення економічної кон'юнктури або кризи витрати на культуру скорочуються першими. Культура відчуває постійну фінансову загрозу.

Це положення склалося не без впливу економічної науки. Захоплення математичними методами і кількісними підходами до економіки на дозволяє належним чином оцінювати якісну сторону багатьох явищ і процесів, що відбуваються в суспільстві. Проте чисельні методи в економічній науці не дозволяють кількісно визначити вагу культури в економіці. Культура не піддається рахунковим вимірникам, і це відсутність математичної формалізації і складає її суть.

Не можна виключати також і ту обставину, що далеко не всі економісти повною мірою

усвідомили і прийняли істотну відмінність між поняттями економічного зростання і розвитку, перше з яких включає кількісні показники (об'єм ВВП в цілому або на душу населення), а друге нерозривно пов'язане з соціальним і людським прогресом. Хоча розвиток і проходить через економічне зростання, але воно не зводиться до нього і не вичерпується їм. Воно передбачає перш за все якісний розвиток людини, який є не лише і не просто наслідком економічного зростання, але і його умовою. Проте традиційну економіку і економічну науку цікавлять головним чином прибуток і накопичення капіталу — головні імперативи капіталізму. Соціальний і особливо культурний вимір розвитку часто виявляються відсунутими на другий план.

Однією із стійких традицій економічної науки є сприйняття культури як непродуктивної сфери. Коріння цієї традиції сходять к А. Сміту [2]. Надалі цю думку підтримали американські економісти У. Баумол і В. Боумен, фахівці з математичного моделювання економічних процесів, які в роботі «Виконавські види мистецтва: економічна дилема» (1966) протиставляють сектор економіки, що прогресивно розвивається, архаїчним видам діяльності, до яких вони відносять мистецтво, що створює свій продукт на основі відсталих технологій [4]. У художніх видах діяльності праця прямо не переходить в капітал, і навіть найінтенсивніший і найвищої кваліфікації праця не здатна підвищувати свою продуктивність. Тому ці види діяльності не можуть існувати в системі ринку, вони повинні або субсидуватися, або зникнути. Така, на думку авторів, «економічна дилема», що отримала також назву «Закон Баумола». Вони відносять культуру до розкоші, а субсидії і податкові пільги для культури — до непотрібних витрат, які в період високого зростання ще можна терпіти, але в період спаду вони стають нестерпними. Автори роблять висновок, що в математичній межі запозичення на користь культури прирікають економіку на нульове зростання. Економіці і сьогодні властивий подібний погляд на культуру. В той же час набирає силу і інша тенденція в оцінці ролі культури в економіці і виробництві. В кінці 1950-х рр. норвезький економіст О. Аукруст в результаті проведених досліджень одним з перших зроблений вивід, що зростання виробництва не можна пояснювати одним лише кількісним збільшенням капіталу і робочої сили. Треба враховувати третій, людський чинник виробництва, який включає поліпшення якості робочої сили, якості капіталу, умов життя і праці. Продуктивну функцію не можна виводити з простий комбінації праці і капіталу. Зв'язок між капітаном і виробництвом має не лише технологічну природу. Не можна

розглядати економічне зростання незалежно від якостей людини, його кваліфікації, компетенцій, умінь, здібностей, поза людськими ресурсами, які го своїй природі є культурними. Всі три чинники тісно зв'язано між собою, вони взаємно доповнюють і підсилюють один одного. Тому інвестиції в освіту, науку і культуру означають інвестиції в економіку.

Свій подальший розвиток концепція людського чинника отримала в теорії людського капіталу, яку запропонували американські економісти Т. Шульц і Г. Беккер в 1960-і рр. Згідно даної теорії людський капітал є втіленою в людині здатністю приносити дохід, він включає природжені здібності і талант, освіту і придбану кваліфікацію, а також здоров'я і загальну культуру.[6,7]

Американський учений Т. Стюарт на початку 1990-х рр. пропонує поняття інтелектуального капіталу, як складовий людського капіталу, причому відносить до неї найбільш освічену частину населення, виступаючи носієм інтелектуального, духовного і культурного потенціалу суспільства [3]. Людський і інтелектуальний капітал утворюють сукупність нематеріальних активів. Не викликає сумніву, що в третьому тисячолітті головне багатство підприємств і суспільства полягає саме в нематеріальних активах, які нерозривно пов'язані з культурою.

Все вищевикладене свідчить про те, що окрім традиційного економічного підходу до культури набирає силу також культурологічний підхід до суто економічних процесів. Вже ні у кого не викликає сумніву, що економічний розвиток невіддільний від культурного розвитку. Культурні процеси в суспільстві усе більш відчутно сприяють економічному зростанню, хоча їх вклад складно виміряти кількісно. Ця неможливість кількісного виміру ролі культурної дії на економічні процеси і робить його досить невизначеним. Намітилося очевидне зближення економіки і культури в сучасному суспільстві. Від успіху цього зближення багато в чому залежить подальший розвиток людства. Екологічна криза і інші глобальні проблеми вимагають швидкого встановлення плідної співпраці і партнерства між економікою і культурою. Економіка має бути не лише ефективною, але і людяною. Інакше наслідки руйнівної дії економіки позначатимуться не лише на людині, але і на природі і суспільстві в цілому. Виникає питання про співвідношення економіки і культури. Цей вплив різний залежно від того, про якої складової культури йде мова. Поняття "культура" може бути розділено на наступні складові елементи. Це елітна культура, масова культура і традиційна культура.

Традиційна культура стримує проникнення соціально-економічних і техніко-технологічних новацій

в культуру, створюючи на певних культурних напрямках псевдокультуру, яка захоплює головним чином молодіжні шари. Елітна культура - найбільш мобільний, схильний до інновацій шар культури. Масова культура - захисний шар, який оберігає суспільство від глибоких змін. Традиційна культура - фундаментальна основа культури, джерело народних традицій.

Зміни в соціально-духовному кліматі суспільства перш за все сприймаються елітною культурою. Потім ці зміни починають перетікати на рівень масової культури, лише у виняткових випадках зачіпаючи фундаментальні шари народної культури. З точки зору розуміння механізмів руху духовної культури суспільства поважно зрозуміти співвідношення швидкостей руху новацій від елітної культури до масової, а потім і до народної. Взагалі рівень розвитку суспільства слід вимірювати не лише по рівню розвитку продуктивних сил, а по домінуючих типах соціально-психологічних стосунків. Їх різноманіття можна звести до формальних, або державно-ієрархічних, чисто грошовим, натурально-безгрошовим, неформальним, родинно-родовим, національно-груповим, релігійним, громадянським і ін.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розглядаючи місце культури в економіці, слід звернути увагу перш за все на подвійний характер її впливу на економічний стан суспільства в цілому. Матеріальна культура, рівень культурної, освітньої і професійної підготовки трудових ресурсів, системи матеріальних цінностей і мотивацій в праці, організації праці і відпочинку, — це все складові системи "економіка-культура". У країнах з розвинутою економікою всі елементи цієї системи досить відпрацьовані. Отже, від рівня культури безпосередньо залежить рівень продуктивності праці. Культура як самоцінність, як прояв висоти духовності відступає при цьому на другий план. Цінність набуває лише така духовність, яка направлена на трудові подвиги, на просування особи в справі добування новостворюваної суспільної вартості. При переважанні в культурі традиційної складової спрямованість на підвищення рівня продуктивності праці відступає на задній план. На передній план виходять моральні засади, традиційні цінності, соціально-психологічні стосунки, що склалися. Економічні блага зводяться в таких умовах лише до функцій мінімальної підтримки життєвих сил, необхідних для збереження життя як такої. Західне суспільство витратило в цілому майже чотири століття, щоб на духовному рівні створити ідеали, що заставляють людину усвідомлено і самовіддано працювати.

Праця і гроші при такій орієнтації стають самоціллю. Вони забезпечують стійкий добробут,

але, безумовно, духовно обідняють людину. Тому після проходження цього етапу та ж економіка розвинених країн сьогодні стає більш «культурною», більш «духовною». Проте, якщо говорити про економіку розвинених країн і її «окультурення», то для цих країн це лише початок шляху. У разі ж економіки України мова може йти про поетапний розвиток: спочатку «економізація» культури і лише після цього, - «окультурення» економіки. Президент України Віктор Янукович упевнений в необхідності того, що передивляється концепції діяльності Міністерства культури України. "Необхідно переглянути саму концепцію діяльності Міністерства культури, звільнивши його від виконання невластивих завдань і зробити серйозну ревізію витрат бюджету, призначених на культуру»[1].

Проте для руху в даному напрямі цього явно недостатньо, оскільки результатів можна добитися лише розглядаючи тандем «економіка-культура» як цілісну систему, що складається з взаємозв'язаних елементів, які залежать один від одного і роблять один на одного взаємний вплив.

Література

1. Бюджет Украины на 2012 год в первом чтении принят в сентябре [Електронний ресурс] — Електрон. дан. (1 файл). — Режим доступу : fbc.net.ua>news/politic/bjudzhet...na...v_pervom.html — Назва з екрана.
2. Смит А. Теория нравственных чувств.- М.: Республика. 1997.- 351 с.
3. Томас А. Стюарт Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций = Intellectual Capital: The New Wealth of Organizations. — М.: Поколение, 2007. — 368 с.
4. Baumol W.J., Bowen W.G. Performing Arts: The Economic Dilemma. The Twentieth Century Fund. New York, 1966.
5. Shultz T. Human Capital in the International Encyclopedia of the Social Sciences. — N.Y., 1968, vol. 6.
6. Becker, Gary S. Human Capital. — N.Y.: Columbia University Press, 1964.

Головченко Е. Н. , Головченко М. Ф. Влияние организации экономики на сферу культуры в современном обществе

Аннотация. Рассматривается взаимосвязь экономики и культуры в современных социально-экономических системах, проанализировано изменение подходов к культуре от непроизводительной области до области нематериальных активов, определяется роль культурного воздействия на экономические процессы, предлагается системный подход к оценке данного воздействия.

Ключевые слова: экономическая система, сфера культуры, бюджет, экономическая конъюнктура, финансовая угроза, математическая формализация, системный подход.

Golovchenko E. N., Golochenko N. F. Influence of economic organization on the sphere of culture in modern society

Summary. Intercommunication of economy and culture is examined in the modern socio-economic systems, the change of going is analysed near a culture from a non-productive area to the area of intangible assets, the role of the cultural affecting is determined economic processes, approach of the systems is offered to the estimation of this influence.

Keywords: economic system, sphere of culture, budget, economic state of affairs, financial threat, mathematical formalization, approach of the systems.